

DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIMLA

HELÂL

Ürün ve Hizmetler

2

Editörler

Prof. Dr. Naim Deniz Ayaz
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım
Dr. Öğr. Üyesi Ayten Erol
Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep Belen

Yazarlar

Prof. Dr. Naim Deniz Ayaz - Doç. Dr. Harun Çağlayan
Doç. Dr. Nur Adila Azram - Doç. Dr. Mohd Nasir Desa
Doç. Dr. Rodziah Atan - Doç. Dr. Shuhaimi Mustafa
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım - Dr. Öğr. Üyesi Güldane Gündüzöz
Dr. Öğr. Üyesi Hanaa Harami - Dr. Öğr. Üyesi Mesut Cevher
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Güngör - Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Güler
Dr. Öğr. Üyesi Şevket Özcan - Dr. Yahya Şenol
Arş. Gör. Dr. Muhammed Selman Çalışkan - Arş. Gör. Vahdeddin Şimşek

Ankara 2018

Disiplinler Arası Yaklaşımla Helâl Ürün ve Hizmetler-2

Editörler

Prof. Dr. Naim Deniz Ayaz
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım
Dr. Öğr. Üyesi Ayten Erol
Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep Belen

Yazarlar

Prof. Dr. Naim Deniz Ayaz	Dr. Öğr. Üyesi Hanaa Harami
Doç. Dr. Harun Çağlayan	Dr. Öğr. Üyesi Mesut Cevher
Doç. Dr. Nur Adila Azram	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Güngör
Doç. Dr. Mohd Nasir Desa	Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Güler
Doç. Dr. Rodziah Atan	Dr. Öğr. Üyesi Şevket Özcan
Doç. Dr. Shuhaimi Mustafa	Dr. Yahya Şenol
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım	Arş. Gör. Dr. Muhammed Selman Çalışkan
Dr. Öğr. Üyesi Güldane Gündüzöz	Arş. Gör. Vahdeddin Şimşek

ISBN: 978-605-2233-26-9

1. Baskı

Aralık, 2018 / Ankara
250 Adet

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 292
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafik@grafiker.com.tr
Web : grafik.com.tr

Kitap bölümlerinde yer alan yazıların hakları saklı olup, yazıların tamamı ve bir kısmı kaynak gösterilmeden iktibas edilemez. Kitap bölümlerinde yer alan yazıların dil, bilim ve hukuksal açıdan her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

KUR'ÂN'DA HARAM KILINAN GIDALAR

Yahya Şenol*

Özet

İslam Dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de hayatın her alanıyla ilgili hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerin arasında hangi yiyeceklerin helâl, hangilerinin haram olduğu da yer almaktadır. Yiyeceklerle ve özellikle de hayvan kökenli olanlarıyla alakalı olarak Allah Teâlâ ikisi Mekke döneminde, ikisi Medine döneminde olmak üzere dört ayet indirmiş, bu ayetlerde sadece dört şeyin yenilmesinin haram kılındığını bildirmiştir. Bunun yanı sıra Kur'an'da deniz/su ürünleri; at, eşek ve katır gibi tek tırnaklı hayvanlarla ilgili ayetler ve kişiyi sarhoş edip uyuşturan yiyecek, içecek ve buna benzer maddelerle ilgili hükümler de vardır. Bu çalışmada Kur'an'da haram kılınan gıdalar üzerinde durulmuştur. Hayvan kesiminde ve kesen kişide aranan şartlar, kesim esnasında besmele çekilmesinin hükmü ve hadislerde geçen yiyecek yasakları gibi konular ise başka bir çalışmaya havale edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Gıda, Hayvan, Helâl, Haram, Yiyecekler.

The Food Prohibited in the Quran

Abstract

The Grand Quran, as the fundamental source of Islam, includes rulings related to every field of life. Rulings on allo-

* Dr., Araştırmacı Yazar, e-posta: ysenol@hotmail.com

wed and prohibited foods are a few of them. The Almighty God has sent down four verses related to food restrictions, especially to the food of animal origin. Two of these verses were sent down in the Meccan period of Islam and two in the Medinian, which prohibit eating four items only. The Quran additionally includes verses related to seafood, odd-toed animals, such as horses, donkeys and mules, as well as rulings regarding the intoxicating or exhilarating substances. This study covers the foods that are prohibited in the Quran. The criteria related to animal slaughter and slaughter men, the ruling on pronouncing Basmala during the slaughter, and food restrictions mentioned in the sayings of Prophet Muhammad (pbuh) are the remit of another study.

Keywords: Quran, Food, Animal, Halal, Haraam, Allowed, Prohibited, Forbidden, Dietary

Giriş

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de; güneşi, ayı, geceyi, gündüzü ve hatta göklerde ve yerde ne varsa hepsini insan için yarattığını ve onun hizmetine âmâde kıldığını bildirmiştir.¹ Bundan hareketle yiyecek/gıda maddelerini yaratan ve onları insanların hizmetine sunan da Allah'tır.

Kur'an'a bakıldığında yiyeceklerle ilgili hükümlerin ümmetlere, zamana ve mekâna göre değişiklik arz etmediği, konulan prensiplerin evrensel olduğu görülmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

“Biz, hakikaten Âdemoğullarına çok değer verdik. Onları (çeşitli vasıtalarla) karada ve denizde taşıttık; onlara temiz ve lezzetli yiyecekler verdik...” (el-İsrâ, 17/70)

İnsanları irşat etmeleri için gönderdiği tüm elçilere aynı emri veren Allah, tayyib/temiz (lezzetli/sağlıklı) yiyeceklerle beslenme ve sâlih amel işleme arasında şöyle ince bir bağ kurmuştur:

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا

“Ey Resûller! Temiz/güzel olan şeylerden yiyin ve sâlih ameller işleyin...” (el-Mu'minûn, 23/51)

¹ İlgili ayetler için bkz: el-Bakara, 2/29; İbrahim, 14/32-33; en-Nahl, 16/12-13; el-Ankebût, 29/61; Lokmân, 31/20, 29; Fâtır, 35/13; ez-Zümer, 39/5; el-Câsiye, 45/13.

Benzer şekilde Resûlullâh da bir hadislerinde “Yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve (netice itibariyle) haramla beslenmiş bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir!”² diye buyurarak helâl yiyeceklerle beslenmenin önemine dikkat çekmiştir.

Helâl ve tayyib vasfı taşıyan yiyeceklerle beslenme, aslında sadece Allah’ın elçilerine değil; tüm insanlığa emredilmiştir. Bir ayet şöyledir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Ey insanlar! Yeryüzündekilerin helâl ve temiz olanlarından yiyin. Şeytan’ın izinden gitmeyin. Çünkü o sizin açık düşmanınızdır.” (el-Bakara, 2/168)

Yeryüzünde bulunan her şeyi insan için yaratan Allah, onları insanın istifadesine sunmuştur. Fakat insanı dünyaya imtihan için gönderdiğinden bazı yasaklar da koymuştur. Bu yasakların amacı; kişinin *dinini, canını, malını, neslini* ve *aklını* muhafaza etmektir. Bunlar da fıkıh usûlü ilminde *zarûriyyât*³ kapsamında ele alınır. Yiyecekler konusunda da bu ilkeler oldukça önem taşımaktadır. Mesela kendiliğinden ölmüş bir hayvanın etini yemeyen bir insan canını/sağlığını; Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanı yemeyen dinini; sarhoş edici ve uyuşturucu maddelerden kaçınan da aklını ve sağlığını muhafaza etmiş olur.

Buradan hareketle yeryüzünde bulunan şeyler;

Cemâdât (madenler ve cansızlar),

Nebâtât (bitkiler),

Hayvânât (hayvanlar) olmak üzere üçe ayrılır.

Bunların ayrıntılarını ayetler ışığında şu şekilde ele alabiliriz:

² Müslim, “Zekât”, 65; Tirmizî, “Tefsir”, 2 (36); Ahmed b. Hanbel, 2/328.

³ “Zarûriyyât, gerek âhiret saadatinin kazanılması gerekse dünya hayatında insana yararlı biçimde ve düzeyde dirlik-düzenlik ve esenliğin sağlanması ve korunması bakımından toplum ve bireyler için vazgeçilmez olan değerlerin ve bunların korunmasıyla elde edilen yararların toplu ifadesidir. İslâm âlimleri *din, can, akıl, nesil* ve *malın* muhafazası şeklinde beş (bazı eserlerde *ırz* eklenerek altı) maddede özetlenen *zarûriyyâtın* bazı özel naslarla desteklenmesinin yanı sıra çok sayıda âyet ve hadisten tümevarım yoluyla çıkarılmış sonuçlar olduğunu, hatta diğer ilâhî dinlerin de ortak noktalarını teşkil ettiğini, bunların korunmasından maksadın ise hem varlık kazanmaları hem de varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemlerin alınması olduğunu belirtirler.” İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c: 28, s. 82.

1. Cemâdât ve Nebâtât

İslam'da insan sağlığına zararlı olmaması şartıyla yenilmesi veya içilmesi âdet olan cemâdât; sarhoş edici ve uyuşturucu olarak kullanılanlar ile zehirli ve insan hayatı için kesin bir şekilde zararlı olanlar dışındaki nebâtât *helâl* kabul edilmiştir.⁴

Kur'an'ın konuya ışık tutan ilgili ayetleri şöyledir:

وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın! Güzel davranın. Allah güzel davrananları sever.” (el-Bakara, 2/195)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

“Kendinizi öldürmeyin!” (en-Nisâ, 4/29)

Bu ayetlerin yanı sıra Nebîmizin şu sözünü de hatırlamamız gerekir:

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ

“İslam'da ne zarara uğramak vardır ne de zarara uğratmak.”⁵

Yukarıdaki ayet ve hadisler insanın hem kendisini (bedenini, sağlığını) hem de çevresindekileri zarara uğratmaması gerektiğini bildirirken dolaylı olarak da sağlığa kesin olarak zararlı olan gıdalardan kaçınılmasını ifade etmektedir.

Yenildiğinde, içildiğinde veya herhangi bir şekilde vücuda alındığında kişiyi *sarhoş edici* (rakı, bira, şarap, likör, viski gibi) veya *uyuşturucu*⁶ (esrar, eroin, kokain, bonzai, ecstasy, captagon gibi) özelliği

⁴ Yusuf el-Karadâvî, *el-Halâlu ve'l-Harâmu fi'l-İslâm*, 14. bs., Mektebetu Vehbe, Kahire, 1980, s. 39, 69-70; Hayrettin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*, İz Yayıncılık, 12. bs., İstanbul, 2001, s. 15-16; Remzi Kaya, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helâl ve Haram Gıdalar*, Kaya Matbaası, İstanbul, 2000, s. 123-124.

⁵ İbn Mâce, “Ahkâm”, 17; Muvatta, “Akdiye”, 31; Ahmed b. Hanbel, 5/327.

⁶ Esrar ve bilumum uyuşturucu maddeler kişiyi sarhoş ettiği ve uyuşturduğu için haram kılınmış ve bunlardan uzak durulması emredilmiştir. Bu tür maddeler kullanıcıların sinir sistemini bozmakta, irade ve düşünme kabiliyetlerini yok etmektedir. Bunları kullananlar giderek dış dünyadan kopmakta, her türlü kötülük ve suçları işlemeye hazır hale gelmekte, kendi öz kimliğinden kopmaktadır. Modern tıp, psikoloji ve toplum bilimleri esrar, afyon, eroin ve kokain gibi uyuşturucu ve keyif verici maddelerin insan sağlığı ve toplum düzeni için alkollü içkilerden bile daha zararlı olduğu noktasında birleşmektedirler. Bu açıklamalar için lütfen bkz: <http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/esrar-kullanmanin-hukmu-nedir.html>

bulunan bitkisel, kimyasal ya da sentetik maddelerin haramlığı da ayet ve hadislerle sabittir.⁷ İlgili ayetler şunlardır:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

“Sana hamr’ı (aklı örten, sarhoş eden şeyleri)⁸ ve kumarı soruyorlar. De ki: Her ikisinde de büyük günah ve insanlar için yararlar vardır. Ama bunların günahı yararlarından büyüktür.” (el-Bakara, 2/219)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Müminler! Hamr, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytan işi pisliklerdir. Onlardan uzak durun ki umduğunuza kavuşasınız.”

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ

“Şeytanın istediği tek şey hamr ve kumarla aranızda düşmanlık ve kin sokmak bir de Allah’ın zikri (olan Kur’an) dan ve namazdan sizi alıkoymaktır. Artık vazgeçersiniz değil mi?”

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاخْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Allah’a itaat edin, Elçi’ye itaat edin ve (yukarıda sayılanlardan) sakının. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki Elçimizin sorumluluğu açık tebliğden ibarettir.” (el-Mâide, 5/90-92)

⁷ “Kur’an’da geçen içki yasağı (el-Mâide, 5/90), sarhoşluk veren, insanın aklı ve ruhi dengesini bozan bütün katı ve sıvı maddeleri kapsar. Hadislerde de her sarhoşluk veren şeyin haram olduğu bildirilmiş (Buhârî, Vudû, 81, Eşribe, 4, 10), çoğu sarhoşluk veren şeyin azının da haram olduğu, her sarhoşluk veren şeyin içki (hamr) hükmünde olduğu belirtilmiştir. (Müslim, Eşribe, 73-75; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5). Şu halde haram hükmünün illeti olan sarhoş etme, uyuşturma özelliğini taşıyan maddeleri vücuda almak haram hükmünü alır.” Ali Bardakoğlu, “Haramlar ve Helâller”, *İlmihal II: İslam ve Toplum*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 69. Uyuşturucu maddelerin hükmü için ayrıca bk: el-Karadâvî, *a.g.e.*, s. 68-69; Komisyon, *el-Fıkhu'l-Müeyesser fî Dav'il-Kitâbi ve's-Sünne*, Mecmau'l-Melik Fahd, Medine, 2004, s. 374.

⁸ Hamr kelimesinin bu şekilde tarifi için bkz: Buhârî, Tefsîru Sûreti'l-Mâide, 10; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 1; Nesâî, “Eşribe”, 20-22. Hamr’ın katı veya sıvı; sıkılmış veya pişirilmiş olsun sarhoşluk veren her türlü madde demek olduğuna dair ayrıca bk: İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Tahkik: Hasan Muhammed Mes'ûdî, Dârul-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c: 4, s. 240; Komisyon, *el-Fıkhu'l-Müeyesser*, s. 372; Fatih Orum, “Fıkıh Usûlü Eserlerindeki Fikhî Kıyas Örneklerinin Bu Eserlerde Çerçevesi Çizilen Fikhî Kıyas Anlayışından Hareketle Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuğu Araştırmaları Dergisi*, 2009, Sayı: 13, s. 278-279; Adem Yıldırım, *Kur'an-Sünnet Işığında Cezanın Amacı*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2013), 265-266.

Nebîmizden nakledilen şu hadisler de hem konumuza ışık tutması hem de ayetlerde geçen hamr'ın tanımını hususunda oldukça büyük önem arz etmektedir:

Sahabenin ileri gelenlerinden Hz. Aişe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs ve Câbir b. Abdullâh, Resûlullâh'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

“Sarhoşluk veren her şey hamr’dır. Her sarhoş eden şey de haramdır.”⁹

كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ

“Sarhoşluk veren her içecek (hangi şeyden yapılırsa yapılsın) haramdır.”¹⁰

مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ

“Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.”¹¹

Güncel bir sorun olarak gıda katkı maddeleri, genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO)/transgenik gıdalar¹² vs. gibi oldukça önemli konularda “haramdır” şeklinde dini bir hüküm verilebilmesi için uzman ekiplerce ciddi araştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu gibi konularda *sağlığa uygunluk ve doğaya, doğal dengeye, zarar vermemek* (fesat çıkarmamak) temel ölçütler olmalıdır. İnsan sağlığı ve doğal denge açısından zararlı ve tehlikeli olduğu sağlam verilerle ortaya konulduğu takdirde bu gibi ürünlerin helâl sınırları içerisinde değerlendirilmesi kolay kolay mümkün değildir.¹³

⁹ Müslim, “Eşribe”, 73; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5; Tirmizî, “Eşribe”, 1.

¹⁰ Tirmizî, “Eşribe”, 2; İbn Mâce, “Eşribe”, 9.

¹¹ Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5; Tirmizî, “Eşribe”, 3.

¹² “Biyoteknolojik yöntemler kullanılarak bir canlı türüne kendi türü dışındaki bir canlıdan gen veya genler aktarılacak suretiyle kalıtsal olarak belirli özellikleri değişikliğe uğrattırılmış bitki, hayvan veya mikroorganizmalara “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)” denilmektedir. Bu uygulama, DNA denilen ve yaşamı belirleyen genlerin sarmal şeklinde bulunduğu bu yapının dışarıdan bir müdahale ile değiştirilmesi esasına dayanmaktadır. Kısacası, GDO üretmede temel ilke bir canlıya başka bir canlıdan gen aktarılması ile genetik yapısının değiştirilmesi ve yeni genetik özellikler taşıyan bir canlının elde edilmesidir. Bu gen teknolojisi tekniği “rekombinant DNA teknolojisi” olarak adlandırılır. İngilizcede “Genetically Modified Organism (GMO)” olarak tanımlanan bu teknoloji ile elde edilen hayvanlara “transgenik hayvanlar”, bitkilere ise “transgenik bitkiler” denilmektedir. Yapısında GDO barındıran veya GDO’lardan elde edilen ürünlere ise genel olarak genetiği değiştirilmiş ürünler denilmektedir.” Muzaffer Denli, *Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2012, s. 21.

¹³ Kaşif Hamdi Okur, “İslam Hukuku Açısından Helâl ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler”, *İslam Fıkhi Açısından Helâl Gıda Sempozyumu*, Emin Yay., Bursa, 2009, s. 43.

Cemâdât ve nebâtât konusunda durum kısaca böyledir. Hayvânât/ Hayvan kökenli gıdalar denilince ise ilk olarak et ve et ürünleri, sakatat ve balık akla gelmektedir. Bunlarla ilgili olarak Kur'an'da çeşitli hükümler bulunmaktadır:

2. Hayvansal Gıdalar

Hız. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'an-ı Kerim'in nüzûlüyle birlikte, hayatın her alanını kapsayan hükümler, İslam toplumuna yön vermeye başladı. Bu hükümlerin içinde hangi gıdaların haram, hangilerinin helâl olduğu da vardı. Fakat bunlar hem o dönemki Yahudi ve Hristiyanların hem de Mekke müşriklerin yiyeceklerle ilgili inanç ve uygulamaları ile yakından alakalıydı. Ayetlerde onların yanlış inanç ve uygulamalarına temas edildikten sonra gerçekte hangi yiyeceklerin Allah tarafından haram kılındığı ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de hayvansal gıdalardan hangilerinin haram kılındığına dair ayetler şöyledir:

En'âm sûresinin 136 ilâ 140. ayetlerinde Mekke müşriklerinin bazı hayvanları putları için ayırdıkları, bazılarının sırtlarını haram saydıkları, bazılarını keserken özellikle Allah'ın adını anmadıkları, bazılarını da sadece kadınlara yasakladıkları beyan edilmiş ve onlar bundan dolayı kınanmışlardır. Daha sonra 142-144. ayetlerde erkekli-dişili sekiz eş olduğu bildirilen en'âmdan¹⁴ ve bunların karınlarında bulunan yavrulardan hangisinin Allah tarafından haram kılındığı sorulmuş ve buna dair iddiada bulunanların delil getirmeleri istenmiştir. Aynı sûrenin 145. ayetinde doğrudan Resûlullâh'a hitap edilmiş, müşriklere şöyle söylemesi emredilmiştir:

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"De ki: 'Bana gelen vahiyde yiyene yemesi haram kılınmış bir şey bulamıyorum; kendiliğinden ölmüş olan (hayvan) veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki o pisliktir (rics)- veyahut da yoldan çıkmak suretiyle Allah'tan başkasının adı anılarak kesilmiş olursa başka.' Kim zorda kalır da saldırganlık etmez ve aşırı gitmezse Rabbin bağışlar ve merhamet eder." (el-En'âm, 6/145)

¹⁴ En'âm: koyun, keçi, sığır, deve.

Görüldüğü gibi müşriklerin iddialarının aksine hayvansal gıdalardan sadece “kendiliğinden ölmüş hayvan (meyte)”, “akıtılmış kan”, “domuz eti” ve “Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanların” Allah tarafından haram kılındığı ilan edilmiştir.

Nüzûl sırasına göre ise 55. sırada bulunan, Mekke devrinin sonlarına doğru ve bir defada nazil olduğu rivayet edilen En’âm sûresinin yukarıdaki ayetinden sonra yine Mekke devrinde indiği rivayet edilen ve nüzûlde 70. sırada bulunan Nahl sûresinde şöyle buyurulmuştur:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Allah size sadece kendiliğinden ölmüş olanı (meyte), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkasının adı anılarak kesileni haram kılmıştır. Kim zorda kalır da saldırganlık etmez ve aşırı gitmezse Allah onu bağışlar ve ikramda bulunur.” (en-Nahl, 16/115)

Görüldüğü gibi bu ayetlerde daha önce inmiş olan En’âm sûresi 145. ayetteki hayvansal gıda yasaklarına herhangi bir ilave yapılmamış, hatta “innemâ” (إِنَّمَا) şeklinde hasr/sadece bir şeye has kılma edatı kullanılmak suretiyle yine “sadece” meyte, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanların haram kılındığı vurgulanmıştır.

Müslümanların Mekke’den Medine’ye hicret edip ehlikitap kültürü ile karşılaşmalarından sonra gıdalarla ilgili üçüncü ayet nazil olmuştur. Medine döneminde inen ilk sûre olduğu belirtilen ve nüzûle göre 92. sırada bulunan Bakara sûresinde de yine “innemâ” (إِنَّمَا) hasr edatı kullanılarak şöyle buyurulmuştur:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“O size sadece kendiliğinden ölmüş olanı (hayvan), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkasının adı anılarak kesilmiş olanı haram kılmıştır. Kim zorda kalır da saldırganlık etmez ve aşırı gitmezse günaha girmez. Allah bağışlar, ikramı boldur.” (el-Bakara, 2/173)

Veda Haccı’nda indiği belirtilen ve dinin artık kemale erdirildiğinin/tamamlandığının ilan edildiği aşağıdaki ayette son olarak yine haram kılınan gıdalara yer verilmiştir. İlgili ayet şöyledir:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ
وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ
يُبَيِّنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Kendiliğinden ölmüş olan (hayvan), kan, domuz eti, Allah’tan başkasının adı anılarak kesilmiş, boğulmuş, vurulmuş, düşmüş, boynuz darbesi almış ve yırtıcılar tarafından yenilmiş olanlar size haramdır; ölmeden keserseniz başka. İbadet için dikili taşlar üzerinde kesilenler haram olduğu gibi çekilişle kismet aramanız da haramdır. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler dininizden ümitlerini kesmişlerdir; onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün dininizi olgunlaştırdım; size olan nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâm’ı uygun gördüm. Her kim günaha eğilimi olmadan aılıktan dolayı mecbur kalırsa Allah bağışlar ve ikram eder.” (el-Mâide, 5/3)

Görüldüğü gibi ikisi Mekke, ikisi de Medine döneminde inen toplam dört ayette sadece; kesilmeden ölmüş hayvan (meyte), akıtılmış olan kan, domuz eti ve Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanlar haram kılınmıştır. Fakat en son inen Mâide sûresinin 3. ayetinde daha önceki üç ayette yer almayan “Boğulmuş, delici ve kesici olmayan kalın bir şeyle vurulmuş, yüksekten düşmüş, boynuz darbesi almış ve yırtıcı tarafından yenmiş olan hayvanlar” ilave edilmiş gibi gözüксе de bunlar aslında meytenin birer açılımı konumundadırlar.¹⁵ Yine bu ayette yer alan “Dikili taşlar üzerinde kesilenler” de Allah’tan başkasının adı anılarak kesilenlerin kapsamında yer almaktadır.

Yusuf el-Karadâvî, bu hususu şöyle izah etmektedir:

“Haramların on olduğunu bildiren bu ayetle dörtle sınırlı olduğunu bildiren önceki ayetler arasında bir çelişki yoktur. Fakat bu ayet, diğer ayetleri tefsir etmiştir. Zira boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, boynuz darbesi almış ve yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanmış olanların hepsi “meyte” anlamındadır. Bunlar, meytenin izahatıdır. Dikili taşlar üzerine boğazlananlar da Allah’tan başkası adına kesilenler hükmündedir. İkisi de aynı kapıya çıkar. Bu durumda haramlar özetle dört, tafsili olarak da on kısımdır.”¹⁶

¹⁵ Yahya Şenol, *Kur'an ve Sünnet Işığında Helâl Gıda*, 2. Baskı, Süleymaniye Vakfı Yayınları, s. 159-165.

¹⁶ el-Karadâvî, *a.g.e.*, s. 41.

Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili dört ayette; meyte, akıtlmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler olmak üzere "sadece" dört hayvansal gıdanın haram kılındığı anlaşılmaktadır. Müfessirlerden Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1209)'nin bu ayetlerle ilgili söyledikleri oldukça önemlidir:

"Cenab-ı Hakk'ın, 'De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyene yemesi haram kılınmış bir şey bulamıyorum...' (el-En'âm, 6/145) ifadesi, sadece bu dört şeyin haram kılındığı hususunda çok açık bir ifadedir. Yine, Bakara 173. ayet de haram kılınanların, bu dört şeye hasredildiği hususunda sarihtir. Çünkü "innemâ (انما)" kelimesi, "hasr" ifade eder. O halde daha başka haramların varlığını iddia etmek, bu iki ayetin muktezasına göre şeriatin başında Mekke'de, sonunda da Medine'de sabit olan hükmünü def etmek olur."¹⁷

Mâide sûresi 3. ayet hakkında son dönem müfessirlerinden Reşid Rıza (ö. 1935) da Râzî'ye benzer şeyler söylemiştir:

"Mâide sûresinin en son inen sûrelerden olup içinde mensûh hiçbir hükmün bulunmadığı ve bu konuda herhangi bir görüş ayrılığının olmadığı malumdur. Dolayısıyla bu suredeki hükümlere muhalif olan bütün hükümler mensûhtur. Çünkü bu sûre, hicretin onuncu yılında gerçekleşen Veda Haccı sırasında inmiştir. (Hadislerdeki) evcil eşek ve yırtıcı hayvanları yeme yasağı ise Hicri yedinci yılda Hayber'de vaki olmuştur. Bu yasağı bildiren hadisin Medine'de nâzil olan Bakara sûresi 173. ayetten sonra söylendiği sabitse ve bunun, ilgili ayeti tahsîs edeceği kabul edilirse o zaman Mâide sûresi üçüncü ayeti de bu hadisi nesh eder. Çünkü ayetin ondan sonra geldiği kesindir. Bize göre tercih edilmesi gereken görüş şudur: Ayetlerde zikredilen dört haramdan başka herhangi bir yiyecek maddesini yasaklayan sahih hadisler ya "mekruhluk" ya da evcil eşekte olduğu gibi "geçici bir yasaklık" ifade eder."¹⁸

İmam Mâturîdî (ö. 333/944) de En'âm sûresi 145. ayette yer almayan yiyeceklere "haram" hükmü verilmesinin doğru olmayacağını şu sözlerle belirtmiştir:

¹⁷ Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 3. bs., Beyrut, 1999, c: 5, s. 170.

¹⁸ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 12 c., Neşr: İbrahim Şemsuddin, Beyrut, 1999, c: 8, s. 142.

“Hayvanlar konusunda ‘haram’ lafzı (hükmü) sadece bu ayette yer alan meyte, akıtılmış kan ve domuz eti için kullanılır. Bunun dışında kalanlar için ‘yasaktır’, ‘mekruhtur’ denilir; fakat hiçbir şekilde kesin bir dille ‘haramdır’ denilmez.”¹⁹

Bu alıntılara da yer verdikten sonra burada fıkıh mezheplerinin farklı görüşler ileri sürdüğü deniz canlılarının/ürünlerinin hükmü akla gelmektedir ki şimdi bu hususu görmeye çalışalım:

2.1. Deniz/Su Ürünleri

Deniz/su ürünleri ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle bir ayet bulunmaktadır:

أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلْغِيَارَةِ

“Deniz avı ve yiyeceği size de yolculara da bir geçimlik olarak helâl kılınmıştır...” (el-Mâide, 5/96)

Hiz. Ebû Bekir, Ömer, Zeyd b. Sâbit, Câbir b. Abdullâh, Abdullah İbn Abbâs, Abdullah İbn Ömer gibi sahâbenin ve İkrime, Ebû Seleme b. Abderrâhman, İbrahim en-Nehaî ve Hasan Basrî gibi tâbiûnun önde gelenlerine göre yukarıdaki ayette geçen “deniz avı (صيد البحر)” ifadesi ile diri iken bir tuzak ile avlanan balık vs. gibi deniz canlıları, “onun yiyeceği” (وطعامه) ifadesi ile de yakalamak için herhangi bir çareye başvurmadan denizin içinde ölüp su yüzüne çıkanlar ve denizin kıyıya attığı şeyler kastedilmiştir.²⁰ Nitekim Nebîmiz de kendisine sorulan bir soru üzerine yaptığı açıklamada “Denizin suyu temiz; ölüsü de helâldir (هُوَ الطَّهْرُ مَاؤُهُ الْجَلُّ مَيْتَتُهُ)”²¹ buyurmak suretiyle bu hususu teyit etmiştir.

Görüldüğü gibi deniz ürünlerinin helâllığı konusunda ayetlerde herhangi bir kısıtlama, bir istisna, söz konusu değildir. Sadece balık cinsi canlılar değil; midye, istakoz, karides, kalamar, ahtapot gibi deniz ürünleri de helâldir ve bunların kara hayvanlarında olduğu gibi boğazlanma şartı da yoktur.

¹⁹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk: Ertuğrul Boynukalın, Dâru'l-Mizân, İstanbul, 2006, c: 5, s. 241.

²⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, c: 5, s. 64-68; Buhârî, “Zebâih”, 12.

²¹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 41; Tirmizî, “Tahâret”, 52; Nesâî, “Tahâret”, 46, “Miyâh”, 4, “Sayd”, 35.

Burada zihinleri karıştıran hususlar, fıkıh kitaplarındaki ihtilaf-lardan kaynaklanmaktadır. Mesela deniz canlılarından sadece balık cinsini helâl kabul eden Hanefiler, ayette geçen “saydu’l-bahr (صيد البحر)” ifadesini “yenilen ve yenilmeyen tüm deniz avları”, “taâmuhû (وطعامه)” ifadesini ise “bu avlardan yenilebilir olanları” şeklinde açıklamışlardır. Yani onlar ayeti “Denizde avlanılabilecek olan şeylerin tamamından yararlanmak; ama o avlananlardan sadece yenilebilir olanını –ki bu da balıktan ibarettir- yemek size helâl kılınmıştır” şeklinde anlamını daraltmak (tahsîs) suretiyle açıklamış olmaktadırlar.²²

Nebîmizin deniz hakkında söylediği “Onun suyu temiz, meytesi de helâldir” şeklindeki ifadesini balıkla sınırlayan Hanefîler, buna şu rivayeti delil getirirler.

“Bize iki hayvanın meytesi helâl kılındı: Balık ve çekirge.”²³

Onlara göre birinci hadis, bu ikinci hadise hamledilir ve denizin helâl olan ölüsünün sadece balık olduğu anlaşılmış olur. Fakat muhad-disler bu rivayetin sahabeden Abdullah İbn Ömer’e ait “mevkûf” bir haber olduğunu ve senedinde bulunan râviler sebebiyle “zayıf” olduğunu belirtmişlerdir.²⁴ Dolayısıyla bu zayıf rivayetten yola çıkarak ayetin ve sahih hadislerin hükmünü daraltmanın doğru olmayacağı aşikârdır.

Bazı modern araştırmacılar, zamanımızda birtakım sanayi atıkları ve çevre kirliliği neticesinde toplu balık ölümlerine rastlanabildiğine dikkat çekerek bu gibi durumlarda sağlığa uygunluk açısından Hanefilerin görüşü ile amel edilebileceğini söylemektedirler. Bize göre de bu konuda sağlığa uygunluk ölçütüne dikkat edilmelidir. Fakat zararlı olduğuna kanaat getirilmediği müddetçe denizde bulunan ölü balıkların ve diğer deniz ürünlerinin yenilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.²⁵

²² Bkz: Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Çavâmidî’t-Tenzîl ve Uyûnu’l-Ekâvîl fî Vucûhi’t-Te’vîl*, thk.: Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvad, Riyad, 1998, c: 2, s. 297, (Mâide sûresi 96. ayetin tefsiri); El-malılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsir*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul, 1935, c: 2, s. 1816.

²³ Ahmed b. Hanbel, 2/97; İbn Mâce, “Sayd”, 9.

²⁴ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylül’-Evtâr Şerhu Munteka’l-Ahbâr*, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabi, Beyrut, t.y., , c: 8 s. 166. Ayrıca bkz: İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1984, c: 6, s. 161, (no: 361).

²⁵ Bkz: Şenol, a.g.e., s. 171-174.

2.2. Tek Tırnaklılar

Tek tırnaklılar ifadesi ile at, eşek ve bunların birleşmesinden dünyaya gelen katır kast edilmektedir. Fıkıh mezheplerinde eşek ve katırın yenilip yenilmeyeceği ile ilgili olarak daha çok hadis rivayetlerine dayanılarak hüküm verilirken aşağıdaki ayetlerden yola çıkan bazı âlimler; at etinin yenilmeyeceğini, bunun “mekruh” veya “haram” olduğunu düşünmüşlerdir.²⁶ İlgili ayetler şunlardır:

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ
وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ
وَتَحْمِلُ أَوْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَنِيِّ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ
وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“En’âmı (koyun, keçi, sığır ve deveyi) sizin için O yarattı. Onlarda ısıtan ve işe yarayan şeyler vardır. Bir de onlardan yersiniz.

Ağıla alırken ve otlığa salarken onlarda sizin için bir güzellik vardır.

Yüklerinizi öyle yere taşırlar ki yarı canınız gitmeden siz oralara varamazsınız. Rabbiniz çok acır ve ikram eder.

Atları, katırları ve eşekleri de sizin için hem binek hem de ziynet olsun diye yarattı. O, bilmediğiniz daha neler yaratır.” (en-Nahl, 16/5-8)

Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve bazı Mâlikî fukahâsı bu ayetlerde en’âm cinsi hayvanların birçok faydasının yanı sıra etlerinin “yenilebilir” olmasının özellikle zikredildiğine; fakat buna mukabil at, katır ve eşeklerin sadece *binek* ve *ziynet amaçlı* kullanımlarının zikredilip etlerinin yenilmesinden söz edilmediğine dikkat çekmiş ve at etini *mekruh* kabul etmişlerdir. Onlara göre eğer atlar birçok faydasının yanı sıra yenilebiliyor da olsaydı tıpkı en’âm gibi onların bu özelliğine de dikkat çekilirdi.²⁷

²⁶ At etinin hükmü konusunda fıkıh mezheplerindeki ihtilaflar için bkz: Sabri Erturhan, “Fıkhi Açıdan At Eti”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2007, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 143-160.

²⁷ Ebû Hanîfe’nin at etini mekruh görmesinin bir sebebi de atın önemli bir cihad aracı olmasıdır. Düşmanı korkutma aracı olan atın bu özelliğine hürmeten de etini yemek mekruh olmalıdır. Ona göre at etinin mubah olması, bu önemli cihad vasıtasının azaltılması sonucunu doğurur. Bkz: Erturhan, “Fıkhi Açıdan At Eti”, s. 155.

Hem Kur'an'da buna dair bir yasak bulunmamasından hem de at etinin yenilebileceğini gösteren sahih hadislerden yola çıkan ulemânın büyük çoğunluğu ise -ki buna Ebû Hanîfe'nin öğrencileri Ebû Yusuf ve İmam Muhammed de dâhildir- at etinin *mubah* olduğu kanaatindedirler.²⁸ Onlara göre Nahl sûresinin 8. ayetinde atların üzerinde *yük taşımanın* veya onları *alıp-satmanın* helâl olduğundan da bahsedilmemiştir. Bu durum onları bu işler için kullanmanın haram olduğunu göstermediği gibi etinin helâl olduğundan bahsedilmemesi de onun helâl olmadığını göstermez! At, katır ve eşeklerin binek ve ziynet olarak yaratılmasından bahsedilmesinin sebebi, bu hayvanların en çok bu iki özelliği ile bilinir ve kullanılır olmasındandır. Yoksa binek ve ziynet olmalarından başka onların hiçbir faydasının olmadığı iddia edilemez ki biz de bu kanaatteyiz.

Ama bu ayetin hemen öncesinde ve başka birkaç ayette daha en'âm cinsi hayvanlardan bahsedilirken onların birçok faydasının yanı sıra "yenilebilir" olmaları ayrıca zikredilmesi de manidardır.

İlgili ayetler şunlardır:

82

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

"En'âm'da sizin için bir ibret vardır. İçlerinde olandan (süt) size içiririz. Onlarda sizin için birçok yarar vardır. Bir de onları yersiniz." (el-Mu'minûn, 23/21)

وَدَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ

"En'âmı onlara boyun eğdirdik. Onlardan kimini binek yaparlar, kimini de yerler." (Yasin, 36/72)

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

"Hem binesiniz hem de yiyesiniz diye en'âmı sizin için yaratan Allah'tır." (el-Mü'min, 40/79)

Kanaatimize göre bu ayetlerden en'âm cinsi hayvanların yeme açısından at, katır ve eşeklere tercih edilmesi gerektiği, zira bu hayvanların (en'âmın) birçok faydasının yanı sıra insanlar tarafından yenilmek; at, katır ve eşeklerin ise yenilmekten ziyade başka işlerde kullanılmak üzere yaratıldıkları; ama yenilmelerinin yasak da olmadığı anlaşılmaktadır.

²⁸ Salim Ögüt, "At", *DİA*, İstanbul, 1991, c: 4, s. 32.

Ayrıca “yenilebilir” olmak, sadece en’âm cinsi hayvanlarla sınırlı değildir. Kur’an’da en’âm cinsinden olmadığı halde isim belirtilerek sadece domuz etinin haram kılınması oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra helâl olduğu kesin olan tavuk, horoz vb. kanatlı hayvanların yenilebileceğine de ayetlerde yer verilmemesi, en’âmdan olmayan hayvanlardaki haram sınırını oldukça daraltmaktadır. Dolayısıyla Nahl sûresi 8. ayette “yenilebilir” olduğuna dair bir ayrıntı verilmeyen hayvanların yenilmesinin caiz olmadığını söylemek isabetli olmayacaktır.²⁹ Netice olarak bu, kişilerin ve toplumların örfüne ve damak zevkine kalmış bir husustur. Mesela Türkiye Türklerinin birçoğu at etinden tiksirken Kazak, Kırgız, Özbek, Uygur, Tatar gibi Orta Asya Türkleri tam aksine at etini lezzetli bulur ve yerler. Bunun yanı sıra Fransa, İtalya, Belçika, Almanya, Yunanistan gibi Avrupa ülkelerinde de at etinin popüler olduğu bilinmektedir.³⁰

Sonuç

Ayetlerden ulaştığımız sonuca göre Kur’an-ı Kerim’de hayvan kökenli gıdalardan sadece kendiliğinden/kesilmeden ölen hayvan (meyte), kan, domuz eti ve Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanlar haram kılınmıştır. At, eşek ve katır gibi tek tırnaklılar haram kılınmamış; fakat bu hayvanların ziynet ve binek olarak kullanılma gibi özellikleri ön plana çıkarılmış, bunların yerine gıda olarak dünyanın her yerinde “etlik hayvan” olarak kullanılan en’âm yani koyun, keçi, sığır ve deve gibi hayvanlar tavsiye edilmiştir.

Kur’an, deniz/su ürünlerinde herhangi bir kısıtlamaya gitmemiş, her türlü deniz avı ve yiyeceğinin mutlak manada helâl kılındığını beyan etmiştir.

Sarhoş edici ve uyuşturucu olarak kullanılanları ile zehirli olup insan hayatına kesin olarak zarar verenleri haricinde bitki kökenli gıdalarda da herhangi bir haramlık söz konusu değildir.

Çalışmanın başında ifade edildiği gibi hayvan kesen kişide ve kesim işleminde aranan şartlar, besmele çekilmeden kesilen hayvanların hükmü ve hadislerde yer alan bazı yiyecek yasaklarına bu çalışmada değinilmemiş, bu başlıklar başka araştırmalara havale edilmiştir.

²⁹ Şenol, *a.g.e.*, s. 284-285.

³⁰ <https://gastromanya.com/dunyada-at-eti-tuketimi-kulturu/>

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*, Dâru'l-Fikr, 6 c., y.y., t.y.
- el-Askalânî, İbn Hacer. *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Bardakoğlu, Ali. "Haramlar ve Helâller", *İlmihal II: İslam ve Toplum*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Mektebetü's-Selefiyye, 4 c., Kahire, 1980.
- el-Cevziyye, İbn Kayyim. *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Tahkîk: Hasan Muhammed Mes'ûdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 4 c., Beyrut, t.y.
- Denli, Muzaffer. *Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2012.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Maslahat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 2003, c: 28.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, Müessesetü Kütübî's-Sekâfiyye, 2 c., Beyrut, 1988.
- Erturhan, Sabri. "Fıkhi Açidan At Eti", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2007, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 143-160.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. Sünen, thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, t.y.
- el-Karadâvî, Yusuf. *el-Halâlu ve'l-Harâmu fî'l-İslâm*, 14. bs., Mektebetu Vehbe, Kahire, 1980.
- Karaman, Hayrettin. *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*, İz Yayıncılık, 12. bs., İstanbul, 2001.
- Kaya, Remzi. *Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Helâl ve Haram Gıdalar*, Kaya Matbaası, İstanbul, 2000.
- Komisyon, *el-Fıkhü'l-Müeyesser fî Dav'il-Kitâbi ve's-Sünne*, Mecmau'l-Melik Fahd, Medine, 2004.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*, thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, 2 c., Kahire, t.y.
- el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk: Ertuğrul Boynukalın, Dâru'l-Mîzân, İstanbul, 2006.
- Müslim, Ebu'l- Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî. *Sahîh-u Müslim*, thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 5 c., Beyrut, 1991.
- en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sünen*, Şerh: Celâleddin es-Suyûtî, Hâşiye: el-İmâm es-Sindî, thk: Mektebu Tahkîki't-Turâsi'l-İslâmî, 8 c., 2. bs., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992.

- Okur, Kaşif Hamdi. "İslam Hukuku Açısından Helâl ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler", *İslam Fıkhı Açısından Helâl Gıda Sempozyumu*, Emin Yay., Bursa, 2009, s. 23-57.
- Orum, Fatih. "Fıkıh Usûlü Eserlerindeki Fikhî Kıyas Örneklerinin Bu Eserlerde Çerçevesi Çizilen Fikhî Kıyas Anlayışından Hareketle Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2009, Sayı: 13, s. 261-294.
- Öğüt, Salim. "At", *DİA*, İstanbul, 1991, c: 4.
- er-Râzî, Fahreddîn. *et-Tefsîru'l-Kebir*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 3. bs., Beyrut, 1999.
- Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 12 c., Neşr, İbrahim Şemsuddin, Beyrut, 1999.
- Şenol, Yahya. *Kur'an ve Sünnet Işığında Helâl Gıda*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2015.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylû'l-Evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabi, Beyrut, t.y.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Fikr, 5 c., Beyrut, t.y.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul, 1935.
- Yıldırım, Adem. *Kur'an-Sünnet Işığında Cezanın Amacı*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2013), 265-266.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, thk.: Âdil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvad, Riyad, 1998.
- <http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/esrar-kullanmanin-hukmu-nedir.html>
- <https://gastromanya.com/dunyada-at-eti-tuketimi-kulturu/>